

Alles moet anders!

*Onder redactie van
Merlijn Olzon*

Ontwerp omslag: ST-DUO

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 897 6

e-ISBN 978 94 6249 898 3

NUR 740

Mazirel Pers is een imprint van Walburg Pers

© 2022 De auteurs en Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.mazirelpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Over dit boek 7

Het beleid moet anders

- Johan Heilbron | belastingen
Het grootstkapitaal: vermogensongelijkheid in de VS en Nederland 15
- Paul Teule | economie
Het onbewogen bbp: bij een hardnekkig statistiekje 29
- Margo Trappenburg | zorg
Marktwerving in de zorg: privatisering en empathie 40
- Pieter Kranenburg | wonen
'Een dingetje waar millennials eventjes last van hebben' 47
- Gemma Blok | drugs
Heroïne bij het haardvuur 56
- Samuel Vriezen | corona
*De politiek van het niet weten: op zoek naar solidariteit op
anderhalve meter* 65

De macht moet anders

- Merijn Oudenampsen | neoliberalisme
De onttroning van de politiek 77
- Daniël Boomsma | conservatisme
Draken op het continent 84
- Annelies van der Meij | rechtsextremisme
De ontzetting voorbij 95
- Thijs Kleinpaste | cancelcultuur
Democratie, maar voor nette mensen 102
- Annelot Prins | popfeminisme
Is iedereen al feminist? 112
- Persis Bekkering | #MeToo
Morrelen aan de macht: een recht tegen onrecht 122

De cultuur moet anders

- Joost de Bloois | academie
Burn your togas! 131

Lisa Doeland klimaatdenken	
<i>Rouwen in het antropoceen</i>	140
Yra van Dijk & Marie-José Klaver leesbevordering	
<i>Pulp in het onderwijs</i>	146
David Rijser literatuur	
<i>Blaffende honden bijten niet! Naar een eigentijds cynisme</i>	157
Neske Beks antiracisme	
<i>De kracht van het woord</i>	166
Ira Pronk abortus	
<i>Bevallen van leven en dood tegelijk</i>	175
Dirk Vis technologie	
<i>Donkere tijden</i>	181

De geschiedenis moet anders

Iwan Brave dekolonisatie	
<i>Een ongehoord goed verhaal</i>	195
Niels Springveld autisme	
<i>Coming-aut: een geschiedenis van de autisme-emancipatie</i>	199
Anja Meulenbelt arbeidsemancipatie	
<i>Een halve revolutie: over de 'arbeidsemancipatie' van de moderne vrouw</i>	212
Jacqueline Klooster oudheid	
<i>Het sprekende zwijgen van de meisjes</i>	222
Claudia Cosma streetart	
<i>Een kleine geschiedenis van de streetart</i>	228
Sicco de Knecht & Enzo Rossi mensheid	
<i>Het verhaal van iedereen</i>	237
Auteurs	243
Verantwoording	247

Over dit boek

Toen ik 1 januari 2005 na twaalf jaar studie en promotieonderzoek aan de slag ging bij de Athenaeum Boekhandel aan het Amsterdamse Spui was dat best confronterend. Je zou denken dat je als belezen en nieuwsgierig mens met een aardig deel van de Nederlandse en buitenlandse literatuur, de nodige talenkennis en een flinke dosis historische, politieke en sociale wetenschap onder de riem je nauwelijks een buil kan vallen aan de in- en verkoop voor een paar boekenrubrieken. Maar dat is buiten het spervuur aan klantvragen gerekend over zowel dat specifieke aanbod als werkelijk *alles* daarbuiten. In een goede boekhandel aan de slag gaan is een spoedcursus socratische nederigheid: je leert er vooral dat je in feite niets weet. Als dat eenmaal goed en wel is doorgedrongen begint het echte werk pas: je zo snel en zo breed mogelijk oriënteren in aanvulling op je specialisme. Noem het een tweede spoedcursus, deze in 'generalisme', in algemene ontwikkeling en culturele en maatschappelijke actualiteit als discipline.

Maar hoe word je een goede generalist? Door zoveel mogelijk boeken te lezen? Natuurlijk is het belangrijk te lezen, maar iedere zichzelf respecterende boekenprofessional kan je vertellen dat zoveel mogelijk lezen een kostbare beginnersfout is (*en* kan je thuis de uitpuilende kasten en metershoge stapels verweesd papier tonen die als leergeld betaald werden). Het is en blijft gespetter in een aanzwellende oceaan waarover je al watertrappend hoe dan ook geen overzicht gegund is. Meer perspectief biedt luisteren naar wat over boeken gezegd wordt – door collega's, door uitgevers, door klanten, en natuurlijk door schrijvende lezers, oftewel recensenten. Met een beetje geluk kun je langs die weg zinnige lezingen en aanknopingspunten verzamelen over een veelheid aan boeken in de tijd waarin je zelf een enkel boek zou hebben kunnen lezen (en gelijk des te preciezer kiezen wat wel te lezen en wat niet). Toch is het de vraag of recensies wel echt de boeien zijn waar boekhandelaren en andere lezers zich aan op kunnen trekken voor een beter overzicht over de actualiteit zoals die in boeken neerslaat en door boeken ook weer gevormd wordt.

In de tijd waarover ik het heb was het geweeklaag over de staat en de ontwikkeling van het Nederlandse recensielandschap al niet van de lucht: de boekenbijlagen van de landelijke dagbladen werden steeds kleiner, de recensies almaar korter, smaller en in toenemende mate neergepend door schrijvende redacteuren in plaats van voor specifieke titels ingeseinde schrijvers en experts, en bij de maand- en weekbladen was de kommer en

kwel vanwege toenemende bestaansonzekerheid zo mogelijk nog groter. Over de culturele en economische dynamiek achter deze nog altijd voortdurende ontwikkeling en de gezegende uitzonderingen daarop valt veel te zeggen, maar dit is daarvoor niet de plaats. Het gaat me hier om iets anders, namelijk om de aard van het overzicht dat recensies ons gunnen op onze 'boekencultuur'. (Ik gebruik de term als steno voor de cruciale rol van het boek in zowel de formatie als de overdracht en selectie van culturele en wetenschappelijke kennis en actualiteit.)

Als je het mij vraagt vertellen heel goede recensies je niet alleen over de inhoud van de besproken boeken maar bovendien over de plaats en het belang (of het gebrek daaraan) van boeken binnen oeuvres en genres, in de boekencultuur in bredere zin en zelfs in de wereld daarbuiten. Ze zijn daarbij genadeloos en gul, want ook briljante of zelfs totale mislukkingen zijn in zo'n bredere context oriëntatiepunten en dus interessant. Ze geven dan ook geen oordelen om het oordelen geven, maar gaan zagezegd in gesprek met de auteurs die ze bespreken en bieden de lezer aanknopingspunten en denkrichtingen. Zo leveren ze een duurzame bijdrage aan zowel de recensiecultuur zelf als aan de boekencultuur, en daarmee dus vanzelf aan onze gehele cultuur in de breedste zin van het woord.

Alleen bestaat het merendeel van onze recensiecultuur natuurlijk niet uit zulke heel goede recensies maar uit veel kortere en plichtmatiger beoordelingen, vaak opzichzelfstaande aanprijzingen, van zo nieuw mogelijke boeken, met ballen en al. Voor de duidelijkheid: dat is geen kwade trouw of zelfs maar de wens van redacties en recensenten, maar een gevolg van het feit dat het cultureel kapitaal dat boeken en dus ook boekrecensies vertegenwoordigen de afgelopen decennia nogal geslonken is, en daarmee ook de economische waarde die zij vertegenwoordigen. Aangezien in ons land de fundamentele misvatting heerst dat waarde, ook in de betekenis van 'belang', in de eerste plaats economisch en direct meetbaar moet zijn en dat al het andere bijkomstig is, is het gevolg dat de voor recensies beschikbare ruimte nu eenmaal mee moet slinken. De zin en onzin van de boekrecensie wordt in zo'n wereld gereduceerd tot de impact ervan. En laat de enige overzichtelijke (want direct meetbare) indicator daarvoor nu zijn: de conversie die het oplevert in termen van clicks en verkoop. Een heilloze weg aangezien de commerciële impact van de serieuzere recensie al jaren afneemt, niet in het minst dankzij juist deze opvatting over waarde.

Na een tijdje trouw zoveel mogelijk van zulke recensies lezen raakt de lol daar wel een beetje vanaf. Je leest in een wat voorspelbaar format over wat willekeurige nieuwe boeken en met een beetje geluk ook iets over

hun context, maar de wereld blijft toch wat buiten bereik. Het is een per definitie pragmatisch en fragmentarisch genre dat als het goed is uitnodigt tot doorlezen, maar zelden rechtstreeks tot doordenken. En ondertussen blijft iets van een overzicht een illusie, hoeveel individuele recensies en boeken je ook leest. Dat was althans mijn conclusie destijds.

Op zoek naar steviger boeien om me als generalist-in-opleiding aan op te trekken stuitte ik op het 'review essay', laten we het bij gebrek aan een beter Nederlands woord het 'boekenessay' noemen. In het – over het algemeen graag door docenten en begeleiders aangemoedigde – verlangen om zo snel mogelijk zo goed mogelijk te worden in mijn discipline was ook ik erin geslaagd blind voorbij te crawlen aan tijdschriften die ernaar streefden boeken niet zozeer in een beoordelend betoog te *recenseren* maar ze al essayerend te *bespreken*, en ze zo mee te nemen in een telkens weer nieuw overzicht over hele zeeën van literatuur, wetenschap en de bredere cultuur. De kennismaking met *The New York Review of Books* was in een woord levensveranderend. Het was dan ook, in de woorden van Adam Gopnik van *The New Yorker*, 'the best liberal-arts college of America (...) to which anyone could enroll, for life, for the price of a subscription.'

Naar een Nederlandse equivalent van zo'n universiteit, of van de wat stekeliger dochter in Londen, bleef het ondertussen zoeken. Merkwaardig voor een land met een van de hoogste boekhandelsdichtheden en opleidingsgemiddelden van de wereld, zou je zeggen. Nederland kende weliswaar sinds 2000 *De Amsterdamse Boekengids* (ABG), die al snel *De Academische Boekengids* werd, een uit welbegrepen cultureel eigenbelang door de Nederlandse academie (VSNU, NWO en KNAW) bekostigd en door Amsterdam University Press (AUP) gemaakt en uitgegeven tijdschrift met boekenessays dat gratis binnen de universiteiten (en via Athenaeum) verspreid werd. Maar dat tijdschrift (waarvan *de Nederlandse Boekengids* de trotse schatbewaarder is) slaagde er vanwege de institutionele afhankelijkheid en het beperkte publieksbereik uiteindelijk niet in zichzelf te handhaven toen de Nederlandse academische financiering op de schop ging en wetenschapscommunicatie (lees: promotie) de nieuwe graal werd. Het moest in 2013 opgeven.

Met het uitdoven van de ABG viel het bij weer en ontij brandend houden van het baken van het boekenessay vanzelf aan de literaire tijdschriften, de 'literaire en algemeen culturele' *De Gids* met zijn aanzienlijke literaire en academische achterban voorop. Alleen was dat gerekend buiten de ingrijpende cultuurbezuinigingen van 2011 en de ongehoorde reeks illustere tijdschriften die zij uiteindelijk de kop kostten. De herordering van de daaropvolgende jaren – waarvan ik de periode van 2012 tot 2015 niet

alleen als boekhandelaar maar ook als redacteur voor *De Gids* meemaakte – betekende voor de resterende literaire tijdschriften een naarstig zoeken naar nieuwe uitgevers en daarmee vanzelf ook naar stilistische en inhoudelijke heroriëntatie op zoek naar meer relevantie, lezers en inkomsten. Slecht nieuws voor het moeilijk te classificeren, met dag- en weekbladrecensies concurrerende en ‘economisch onpraktische’ boekenessay.

Begin 2016 schreef ik elders: ‘Wij kijken in Nederland met ontzag naar de wijze waarop in het Angelsaksische taalgebied nog altijd een academisch-culturele standaard wordt hooggehouden door titels als *The New York Review*, *The London Review* en *TLS*. Maar terwijl wij – Nederlandse wetenschap, pers, cultureel veld en publiek – de ene hand in eerbied en dankbaarheid opheffen, slaan wij met de andere ons eigen maaiveld plat. Hoe? Door met onmacht te aanschouwen hoe onze essayistische traditie en podia worden vermalen tussen ons cultuurbeleid en ons wetenschapsbeleid. Door het nog niet zo lang geleden verworven besef dat wetenschap zonder dieper gaande publieksinteractie waardeloos is, en vice versa, uit lijfsbehoud niet meer te verdedigen.’

De weigering hierin te berusten en zolang nodig zonder ondersteuning vanuit de academie, de gevestigde media en de overheid te laten zien dat dit niet zo hoeft te zijn, dat onze cultuur heus de vlam van een eigen bespreekcultuur brandend kan houden, is nog altijd een uitstekende omschrijving van het vuur dat brandt onder de in het najaar van 2015 door ondergetekende opgerichte *de Nederlandse Boekengids* (*dNBg*). En gelukkig blijkt dat vuur aanstekelijk – want dankzij de intelligentie, inzet en goodwill van redacteurs en auteurs, en natuurlijk ook door de betrokkenheid van onze abonnees, adverteerders, uitgevers en partners naderen we inmiddels de voltooiing van onze zevende jaargang, bereiken onze boekenessays inmiddels een kwart miljoen lezers per jaar én blijkt dagelijks in vrijwel alle geschreven media dat het Nederlandstalige boekenessay weer helemaal terug is in het hart van onze cultuur.

Als de boekenessays die nu gebundeld voor je liggen in een uitgave van Mazirel Pers een ding laten zien, is het hoe waardevol dat is. Deze vijftientig felle essays, die hun auteurs zo gul en belangeloos aan ons beschikbaar hebben gesteld voor heruitgave, dateren van de jaren 2017-2022 en grijpen titels die destijds net verschenen waren aan in het licht van de actualiteit, kennis en inzichten van toen. Desondanks is de cultuurkritiek op de hierna volgende pagina's nog even verzengend en richtinggevend als bij verschijnen... omdat ze met grote kennis van zaken en vooruitziende intuïtie werd geschreven,

omdat ze pas zeer onlangs breder ingang heeft gevonden, of omdat de strijd om haar omarmd te krijgen nog altijd in volle gang is.

Merlijn Olton
hoofdedacteur

Het beleid moet anders

Het grootstkapitaal: vermogensongelijkheid in de VS en Nederland

Johan Heilbron

We hebben in Nederland de neiging hoofdschuddend naar de groeiende vermogensongelijkheid in de VS te kijken, en bewonderend naar innovatieve Amerikaanse grootverdieners. Maar bestudering van de superrijken wijst uit dat vernieuwers ver in de minderheid zijn *en* dat de Nederlandse vermogensberg relatief gezien even breed, puntig en hoog is. Ons nivellerende, progressieve belastingstelsel bestaat allang niet meer, met dank aan onze belasting(ontwikings)industrie, een gecompromitteerde economische wetenschap en een boxenstelsel dat vooral de rijken belooft.

Op de hoogste toppen van de vermogensverdeling, ver buiten het gezichtsveld van gewone burgers, ook van de meer welgestelden, bevinden zich de miljardairs. Dat is geen welomlijnde groepering, geen beroepsgroep, ook geen sociale klasse in de gebruikelijke zin van het woord. Wel vormen ze sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw een aparte categorie. Het Amerikaanse zakenblad *Forbes* begon in 1987 met het publiceren van een ranglijst van miljardairs. Voorheen ging het om miljonairs en multimiljonairs, maar ten minste rekenkundig zijn miljardairs van een andere orde. Sinds *Forbes* zijn jaarlijst publiceert, figureren ze in mediarapportages, duiken op in verhalen en prikkelen de fantasie. En, het moet worden gezegd, het is ook nogal een succesverhaal. Vrijwel ieder jaar dijt de groep weer wat uit, en worden de rijksten der rijken bovendien almaar rijker.

Volgens *Forbes* is het aantal miljardairs in de VS tussen 1982 en 2020 bijna vervijftigvoudigd (van 13 tot 614). Vandaag de dag wordt de lijst in real time bijgehouden, zodat we de vermogensfluctuaties van de superrijken dag en nacht in de gaten kunnen houden. Niets hoeft ons te ontgaan over de stijgers en dalers, welke nieuwkomers zich hebben aangediend, wie er eventueel is afgefallen. Zo bleek de rijkste mens, Amazon-baas Jeff Bezos, in 2019 in één klap 36 miljard dollar (36 met negen nullen) te hebben moeten afboeken door de scheiding van zijn vrouw. De topositie op de ranglijst behield hij, maar hij moest wel dulden dat zijn ex, MacKenzie Scott, meteen zelf een respectabele notering verwierf. Zo'n bericht stelt lezers heimelijk